

Вступ

Річ не в тім, що ми не наважуємося здійснити певний проєкт через його складність, а в тім, що він здається нам складним, і тому ми не наважуємося його розпочати.

Сенека

Ми часто чуємо фразу: «У житті немає жодних гарантій». Також говорять: «Якщо ти справді чогось хочеш, то мушиш гарувати». Але якщо ти хочеш єдиного — оплачувану роботу, гідну, добре оплачувану роботу? І не можеш її знайти, бо ж у житті немає жодних гарантій?

Це парадокс, який Гарантована робота пропонує розв'язати. Саме державна політика забезпечує можливість резервного працевлаштування кожному, хто шукає роботу, незалежно від особистих обставин чи стану економіки. Вона пере-

творює центри безробіття на центри зайнятості, щоб надати можливість добровільної роботи у сфері державних послуг для низки програм із догляду, довілля, реабілітації та малих інфраструктурних проєктів. Гарантована робота — це державна можливість працевлаштування.

«Гарантія» — це обіцянка, запевнення, що базове робоче місце буде завжди доступним для тих, хто його шукає. Натомість «робота» стикається із суперечністю, а саме: попри те що оплачувана праця в сучасному світі життєво важлива й незамінна, однак для багатьох вона недосяжна, обтяжлива й нав'язана. Компонент «робота» в Гарантованій роботі має на меті змінити це, запроваджуючи гідні робочі місця з достатнім рівнем заробітної плати й одночасно прокладаючи шлях до трансформації державної політики, характеру професійного досвіду і значення самої роботи.

Гарантована робота має справу з двома цілком визначеними аспектами економічної незахищеності: безробіттям (періодичним або довготривалим) і погано оплачуваною зайнятістю (ненадійною і нерівною). Є на ринку праці й інші проблеми, як-от: розкрадання зарплатних коштів,

дискримінація, бідність і стагнація зростання доходів. Також є інші форми економічної незахищеності, зокрема нестача доступної та високоякісної їжі, догляду, житлових послуг та освіти чи брак захисту від руйнівної дії кліматичних змін. Хоча в певному значенні Гарантована робота має вузьку й чітку мету — забезпечити гідне працевлаштування з гідною оплатою всім шукачам роботи, які стукають у двері. Але також за своєю суттю й задумом вона охоплює широке коло соціальних та економічних проблем і допомагає досягти більш справедливої економіки.

По суті, Гарантована робота — це політика турботи, яка категорично відкидає думку, що люди в економічній скруті, занедбані житла й небезпечне довкілля — прикрі, але неунікні побічні наслідки ринкової економіки.

Ідея використовувати державну політику, щоб гарантувати право на працю, не нова. Завдяки глибокій моральній суті вона довготривала і стійка. Її закріплено в Загальній декларації з прав людини та Економічному біллі про права, який представив президент Франклін Делано Рузвельт. Вона була знаковим питанням у боротьбі за громадянські права й закарбована в конституціях ба-

гатьох держав (за прикладом Загальної декларації). Але мандат на її обов'язкове виконання досі не до кінця впроваджено. У Штатах розробники Закону про зайнятість 1946 року і Закону про повну зайнятість та збалансоване зростання марно намагалися створити відповідну законодавчу базу, щоб захистити гарантування роботи. За відсутності загального права на працю періодичні програми з постійної зайнятості в усьому світі чинили спроби, хоч і не досконало, заповнити цю прогалину, і багато з них — із помітним успіхом.

На сьогодні Гарантована робота прийнята як «єдиний найважливіший аспект Нового зеленого курсу»¹, який проголошує, що екологічної справедливості неможливо досягти без справедливості економічної та соціальної.

Новий зелений курс і Гарантована робота мають на меті розв'язати дві, на перший погляд, різні, але фактично органічно нероздільні екзистенційні проблеми — зміну клімату й економічну незахищеність. Чи таке вже світле зелене майбутнє, у якому загрози глобального потепління стихли, але сім'ї та цілі спільноти перебувають у смертельній безнадії через бідність, безробіття й економічні труднощі? І що це буде за еконо-

міка, яка, зробивши загальнодоступними добре оплачувані робочі місця, і далі експлуатує та виснажує природне середовище, від якого ми життєво залежні?

Хоча Гарантована робота з'явилася раніше за Новий зелений курс, вона завжди була зеленою — від часів «армії дерев» Рузвельта* до сучасних програм на зразок тієї, що викладена у книжці, — ставлячи пріоритетом охорону довкілля та відбудову суспільства. Новий зелений курс — це амбітна програма, розроблена, щоб трансформувати економіку та передати майбутнім поколінням придатну для життя планету. Гарантована робота закладає економічну й соціальну справедливість у наукову відповідь на зміни клімату; вона невіддільна частина зеленої стратегії, яка подбає, щоб нікого не покинути напризволяще в перехідний період. Але також саме трансформаційна макроекономічна політика і система соціального

* Roosevelt's Tree Army — інша назва для Civilian Conservation Corps (CCC) / Громадянського корпусу охорони довкілля — програми державного працевлаштування безробітних неодружених чоловіків у межах Нового курсу Ф. Д. Рузвельта, що діяла в 1933–1942 роках і була спрямована здебільшого на збереження природних ресурсів.

захисту розв'яжуть задавлені протягом десятиліть проблеми ринку праці та зміщення з робочих місць, що можуть виникнути через екологізацію.

У цій книжці представлено проєкт Гарантованої роботи й пояснено, чому вона критична для кліматичного руху. А також доведено, що навіть після того, як Новий зелений курс завершить свою місію, ринкова економіка все одно потребуватиме Гарантованої роботи. Адже програма працює як постійний амортизатор і потужний інструмент економічної стабілізації, що, ймовірно, її найважливіша макроекономічна властивість. Її не було за доби індустріалізації, коли оплачувана робота стала неодмінним, проте непевним квитком у захищене життя. Її бракувало в післявоєнну добу, коли було покінчено з економічними депресіями, але не з безробіттям. І її бракує нині, коли неоліберальні програми послабили основні трудові права, а натомість політики стабілізують ціни коштом безробітних. Гарантована робота — це програма, якої ми потребували задовго до того, як незворотно забруднили довкілля, і якої потребуватимемо, навіть коли його очистимо.

Задум представленої тут концепції зеленої Гарантованої роботи поєднує створення робочих

мість і збереження довкілля. Відповідно до нього, *зелені програми* стосуються всіх форм збитків та руйнувань, особливо серед людських ресурсів. Зелена програма має зцілити від недбалства й марнотратства — супутників економічних труднощів, безробіття і нестабільної роботи. Як стверджував, нині вже покійний, лауреат Нобелівської премії економіст Вільям Вікрі, безробіття — «найкращий відповідник вандалізму», що призводить до непомірних жертв і руйнувань серед осіб, сімей та громад².

Однак безробіття вважається «нормальним» явищем. Економісти навіть називають його «природним» і розробляють програми довкола його певного «оптимального» рівня.

Ідея, що вимушене безробіття — прикре, проте неunikне явище, і начебто є відповідний його рівень для безперервного функціонування економіки, — один із великих недосліджених міфів нашого часу. До того ж це погана економіка.

Щоб обґрунтувати програму Гарантованої роботи, ця книжка розпочинається з уявного експерименту, а тоді переходить до оцінювання й економічного аналізу. Вона просить читача уявити практичне втілення програми Гарантованої робо-

ти і її вплив на безробітних та їхні сім'ї. Ми беремо до уваги обставини, за яких хтось потребуватиме доступу до програми Гарантованої роботи, і те, які саме проекти забезпечили б їх базовою пропозицією роботи відповідно до прожиткового мінімуму після виходу із центру зайнятості.

Причина такого підходу в тому, що безробіття стало занадто абстрактним і парадоксально знеособленим. Мало речей аж такі особисті, як втрата роботи, проте більшість економістів і представників влади говорять про безробіття так само, як метеорологи — про погоду. До безробіття ставляться так, наче це природне явище, щодо якого уряд безсилий — може хіба що забезпечити тимчасовий захист, наприклад, страхуванням. Мільйонам людей доведеться потерпати від безробіття, поки економіка прогрібатиметься крізь затяжну рецесію. Проте коли випогодиться, безробіття знову зникне. Водночас невпинний вир глобалізації та технологічні зміни призведуть до того, що деякі люди, всупереч власній волі, будуть (структурно) непрацевлаштовані. Принаймні так кажуть.

Отже, безробіття знеособлюється і сприймається як нормальне природне явище у глобалізованому світі. Персоніфікується ж лише тоді, коли

всю провину скидають на самих безробітних. Це ще один міф, який ця книжка має на меті розвіяти. За сприятливих економічних умов часто вважається, що безробіття та бідність — наслідки недостатньої ініціативності (шукачі роботи не вдосконалили своїх умінь) чи інших особистих моральних огріхів (зловживання забороненими речовинами, кримінальне минуле, якісь невдалі рішення). В такому разі безробіття реанімується, але не олюднюється.

Дехто з читачів може дотримуватися такої думки, і є надія, що ця книжка змінить їхні погляди. Навіть за найкращих часів пропозицій гідної роботи недостатньо для величезної кількості людей через непідвладні їм обставини. Наслідки руйнівні, проте зазвичай їх можна уникнути. Я хочу порушити такі питання: а якби ми створили систему, яка, попри все, зокрема й «моральні огріхи», гарантувала б можливість працевлаштування всім охочим безвідносно до їхнього досвіду, навчання чи особистої ситуації? Який вигляд матиме така економіка? Чи впаде небо? Чи призведе це до погіршення економічних умов і обставин? Чи, можливо, вона закладе багато переваг, яких ми не помічали? Чи буде світ із державною програмою

роботи гіршим від того, у якому навіть в «успішній економіці» мільйони без гідного працевлаштування? Чи, можливо, нова система надасть нову основу для економічної безпеки та стабільності?

Відповідаючи на ці запитання, пропонуємо в розділі 1 дуже просту річ: забезпечити, щоб біржі зайнятості (так звані американські центри праці) почали діяти як справжні центри працевлаштування, що за запитом надають можливості державної роботи з оплатою на прожиття.

У розділі 2 фіксуємо численні ситуації зачарованого кола, з якими стикаються на ринку праці безробітні. Ми поміркуємо про право на роботу так само, як про право на безпеку пенсійних накопичень чи про право на початкову й середню освіту. Сучасна політика тонкого налаштування (як фіскальна, так і монетарна), вважаючи безробіття «природним» і «неунікним», по-варварськи завдає руйнувань людям, громадам і довкіллю. Та коли ми беремо до уваги соціальні, економічні й екологічні втрати, бачимо, що безробіття вже «оплачене» і вартість на ціннику висока.

У розділі 3 доведено, що гарантування зайнятості втілює новий суспільний договір та політику макроекономічної стабілізації, яка спирається

на тривалу традицію державних гарантій. Поєднуючи основні характеристики інших державних можливостей та схем цінової підтримки, Гарантована робота трансформує економіку. Вона запровадить новий стандарт праці з безкомпромісним прожитковим мінімумом для всіх, хто працює, стабілізуючи водночас зайнятість, інфляцію та державні витрати більш ефективно, ніж звичаєно нині. Вона також назавжди й для всіх замінить безробіття як економічний стабілізатор. У цьому розділі названо й інші переваги від Гарантованої роботи, зокрема її вплив на державні бюджети, нерівність, зайнятість у сфері послуг та життя тих, хто не шукає оплачуваної роботи.

Порушуючи питання вартості, у розділі 4 пропонуємо читачеві новий погляд на доступність і кидаємо світло на те, чому більшість гарантій зазвичай надає федеральний уряд. Вивчимо економічне значення терміна «сила державного гаманця» і навчимося відрізняти *реальні* та *фінансові* втрати, а також *реальні ресурсні обмеження* та *штучні фінансові обмеження*. Також у розділі обчислено бюджет Гарантованої роботи й представлено результати макроекономічного моделювання впливу програми на економіку США.

У розділі 5 повернемося до втілення й розроблення та пояснимо, чим описана тут програма відрізняється від інших. Покажемо, чому Гарантована робота, по суті, зелена, і надамо приклади конкретних проектів, які можна розвивати й спрямовувати, використовуючи децентралізовану та партисипативну модель. У цьому розділі рекомендуємо організувати Гарантовану роботу як Національний закон про догляд, що ставить пріоритетом догляд за довкіллям, людьми та громадами. У розділі також порушено деякі поширені питання та наголошено на важливих уроках реальних схожих програм зі створення робочих місць.

У завершальному розділі 6 оцінимо надзвичайну популярність програми та її тісний зв'язок із Новим зеленим курсом. Роз'яснимо різні вживання словосполучення «гарантовані робочі місця», на які можна натрапити в розмовах про клімат, та внесемо програму Гарантованої роботи до екологічної стратегії. У розділі пояснимо, чому Гарантована робота буде потрібною також і у світі з нульовим рівнем викидів, де стабілізуються температурні режими. Завершимо деякими думками про її роль та місце у структурі міжнародної політики.